

Handläggare
Hansson Johanna
Strömberg Annika

Datum
2017-04-05

Diarienummer
KTN-2015-0276

Kulturnämnden

Biblioteksplan för Uppsala kommun

Förslag till beslut

Kulturnämnden föreslås besluta

att ställa sig bakom förslag till Biblioteksplan för Uppsala kommun 2017-2020

att överlämna förslaget till kommunfullmäktige för beslut

Sammanfattning

Enligt Bibliotekslagen (SFS 2013:801) ska alla kommuner ”anta biblioteksplaner för sin verksamhet på biblioteksområdet”.

Syftet med biblioteksplanen är att ge strategisk vägledning för biblioteksverksamheterna. Planen är skriven med fokus på bibliotekens användare och på omvärldsfaktorer som kan komma att påverka bibliotekets verksamhet och utveckling

Biblioteksplanen gäller både folk- och skolbibliotek. Eftersom skolbibliotek är ett av många områden inom skolan är skrivningarna om dem betydligt mindre omfattande än de som berör folkbiblioteken. Folk- och skolbibliotek är två skilda verksamheter kopplat till huvudman, uppdrag och målgrupp. Samtidigt finns många beröringspunkter. Biblioteksplanen pekar på områden där skolans och folkbibliotekens uppdrag kompletterar varandra och där samarbete därför bör utvecklas.

Ärendet

Kommunstyrelsen har beslutat att ge kulturnämnden i uppdrag att i samverkan med utbildningsnämnden utarbeta en biblioteksplan för Uppsala kommun, med diarienummer

KSN 2015-1059. Hela ärendet finns att läsa här:

<https://www.uppsala.se/contentassets/9bde040646294184b54d691fd63ae432/ks-arende-6-biblioteksplan-for-uppsala-kommun.pdf>

Arbetet med att ta fram ett förslag till biblioteksplan för Uppsala kommun har skett i bred dialog med olika grupper av användare, med föreningar och studieförbund och med förvaltningar och bolag inom kommunen. Det har funnits en styrgrupp med ordföranden i kultur- respektive utbildningsnämnden och de två förvaltningarnas direktörer. Inom kulturnämnden har en politisk referensgrupp medverkat i arbetet.

Efter beslut i kultur- och utbildningsnämnderna i oktober/november 2016, skickades biblioteksplanen ut på remiss. Ett tjugotal svar inkom och de har beaktats vid revidering av planen. Förslaget till biblioteksplan har därefter genomgått ytterligare en revidering i syfte att förenkla språket och minska planens omfattning.

Kulturförvaltningen

Sten Bernhardsson
Direktör, chef för kulturförvaltningen

Biblioteksplan för Uppsala kommun 2017-2020

Innehållsförteckning

INLEDNING	3
FAKTA OM BIBLIOTEKEN I UPPSALA KOMMUN	4
1. BIBLIOTEKETS UPPGIFT I SAMHÄLLET	4
1.1 Demokrati och fri åsiktsbildning	4
1.2 Läsfrämjande	5
1.3 Lärande och kunskapsförmedling	7
2. BIBLIOTEKETS OLIKA PLATSER	8
2.1 Det fysiska biblioteket	8
2.2 Det digitala biblioteket	10
2.3 Det uppsökande biblioteket	12
3. BIBLIOTEKET OCH OMVÄRLDEN	12
3.1 Bibliotek för alla	12
3.2 Kommunikation: Det synliga biblioteket som spelar roll	13
3.3 Samarbete och samverkan för starkare bibliotek	15
3.4 Fokus på barn och unga	16
4. UPPFÖLJNING	16
BILAGA 1. OM BIBLIOTEKSPLANEN	17

Inledning

Biblioteken i Uppsala kommun är en viktig stomme för en stark och livskraftig demokrati som främjar läsande, kreativitet och reflektion kring andra människors situation och samhällsutvecklingen i stort. Med rötter i folkbildningen arbetar de med livslångt lärande, språkutveckling och kunskapsförmedling och präglas av mod, bildning och nytänkande. Biblioteken ska vara lokala mötesplatser, tillgängliga för alla och starkast där kommuninvånarna behöver dem som mest. Verksamheten finns i kommunens tätorter, på landsbygden och i skolor. Mobil, digital och uppsökande verksamhet kompletterar de fysiska biblioteken.

Biblioteken är viktiga för Uppsala. Oavsett om människor tar del av verksamheten genom det fysiska biblioteket, biblioteksbusarna, den uppsökande verksamheten eller över nätet så öppnar biblioteken dörrar till nya världar och perspektiv.

Det här är den första biblioteksplanen som tas fram i Uppsala sedan bibliotekslagen reviderades 2013. Med utgångspunkt i skrivningarna i lagen vill vi ge en riktning för biblioteksutvecklingen i kommunen. Detta i en tid när Uppsala växer snabbt och behoven av och förväntningarna på kommunens verksamhet ökar. Planen tar ett helhetsgrepp kring biblioteksverksamheten i Uppsala kommun – både vad gäller folk- och skolbibliotek.

Språket bygger vår kunskap om världen och om oss själva. Biblioteksplanen pekar därför ut vikten av att prioritera och samverka kring utvecklingen av barn och ungas förutsättningar att erövra sitt språk. Biblioteken har en avgörande betydelse för att ta tillvara och vidareutveckla barns medfödda nyfikenhet och lust att lära.

En annan viktig utgångspunkt i planen är det läsfrämjande arbetet som inte bara ska ske inom det fysiska bibliotekets väggar. Folkbiblioteken ska verka överallt i kommunen. Biblioteken ska vara starkast där de behövs som mest. De ska samverka brett i lokalsamhället för att nå målgrupper som annars inte nås i arbetet för att främja läsning. På så sätt kan biblioteken spela en viktig roll i att bygga ett Uppsala för alla.

Biblioteksplanen ska uppdateras vart fjärde år och är ett av flera verktyg för att styra utveckling och prioriteringar inom Uppsala kommuns bibliotek. Planens inriktningar konkretiseras i samband med kommunens Mål & budget samt i nämndernas verksamhetsplaner.

Peter Gustavsson (s)
ordförande i kulturnämnden

Caroline Hoffstedt (s)
ordförande i utbildningsnämnden

Fakta om biblioteken i Uppsala kommun

I Uppsala kommun finns idag (2017) 13 folkbibliotek, två biblioteksbuskar och ett digitalt bibliotek på nätet. Här finns ett stort antal skolor, som har tillgång till skolbibliotek i olika omfattning.

I genomsnitt är 27 procent av invånarna i Sverige aktiva låntagare på folkbibliotek. Det innebär att de under det senaste året har gjort någon transaktion som kräver tillgång till ett bibliotekskort. Andelen aktiva låntagare i Uppsala ligger på samma nivå som för Sverige som helhet.

Det som är signifikant för Uppsala är att utlån per invånare ligger högt (8,7 lån per invånare jämfört med 7,8 lån per invånare i genomsnitt). Det innebär att en genomsnittlig andel av befolkningen står för ett relativt sett stort antal lån av medier – några lånar mycket, andra lånar inte alls.

Personer som endast lånar e-medier eller som enbart besöker biblioteket för att läsa till exempel tidningar och tidskrifter på plats räknas inte in här. Hit räknas inte heller de som väljer att gå på program eller andra aktiviteter, men som inte lånar medier. Sannolikt är alltså fler än 27 procent aktiva biblioteksanvändare. Enligt den senaste SOM-undersökningen ökar den andel av befolkningen som uppger att de har besökt ett bibliotek någon gång under det senaste året och ligger nu på 56 %.¹

---

¹ Ekvilibrium. SOM undersökningen 2015. Redaktörer Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson, Maria Solvid (Göteborg 2016)

1. Bibliotekets uppgift i samhället

Biblioteksplanen omfattar både folkbiblioteken och skolbiblioteken. Båda omfattas av kärnuppgiften: Att främja en demokratisk samhällsutveckling, läsning och lärande.

Bibliotekets ändamål uttrycks i bibliotekslagen (2013:801, § 2):

Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.

Det innebär också att biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska främja litteraturens ställning och intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt. Biblioteksverksamhet ska finnas tillgänglig för alla.

1.1 Demokrati och fri åsiktsbildning

I fokus för bibliotekens verksamhet står varje människas rätt att skaffa sig kunskap och att bilda sig en åsikt. Biblioteket ska bidra till att det kan ske fritt och allsidigt. En viktig del av bibliotekets uppdrag är att göra urval av medier och av arrangemang som innebär att det samlade utbudet är allsidigt och angeläget för många.

Betydelsen av demokrati och fri åsiktsbildning uttrycks tydligt i grundlagen: ”*Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning*” står det i regeringsformen (SFS 1974:152). Bibliotekslagen ger de offentligt finansierade biblioteken en väsentlig funktion för att i praktiken säkra och utveckla demokratin.

Folkbiblioteken har i uppdrag att finnas till för alla. Det innebär krav på en fri och öppen tillgång till information och åsikter. Det centrala i bibliotekets uppdrag är inte att ge plats för alla att yttra sig om allting, men att stärka möjligheterna för alla att ta del av en mångfald av information och att bilda sig en egen uppfattning.

Skolbiblioteken är en del av det allmänna biblioteksväsendet. Skolbiblioteket är inte bara böcker. Skolbiblioteken erbjuder även inlärningsstöd och andra resurser som hjälper alla i skolsamhället att utveckla ett kritiskt tänkande och få kompetens i att effektivt hantera informationskällor i alla format och medier.

Inriktning för demokrati och fri åsiktsbildning

- Bibliotek Uppsala tillgängliggör information utan censur eller andra aktiva inskränkningar. Det innebär en öppenhet för olika perspektiv att se på världen.
- Bibliotek Uppsala arbetar medvetet för att motverka risken för krympande perspektiv på grund av begränsad eller tillrättalagd tillgång till information.
- Bibliotek Uppsala belyser aktuella, intressanta och relevanta samhällsfrågor genom att vara en arena för samtal, reflektion och debatt.
- Bibliotek Uppsala behandlar alla människor jämlikt och inkluderande oavsett bakgrund, ålder, etnicitet, eventuell funktionsnedsättning eller ärende och oberoende av religiös och politisk uppfattning.
- Bibliotek Uppsala är en resurs för integration i samhället för människor som är nya i Sverige. Biblioteket strävar efter att kunna tillhandahålla medier och handledning på relevanta språk utifrån den nyanländes behov.
- Bibliotek Uppsala sätter frågor i sammanhang och gör urval för att med utgångspunkt i bibliotekets medier ge perspektiv på dåtid, samtid och framtid. Det förutsätter dialog och ett utforskande, prövande och omprövande förhållningssätt.
- Skolbiblioteket bidrar till elevernas vilja till och förmåga att vara aktiva demokratiska medborgare.

1.2 Läsfrämjande

Betydelsen av att främja läsning är uppenbar. Men ”läsa” och ”läskunnighet” är inga entydiga begrepp – tvärtom blir det allt mer komplext i takt med att nya tjänster och tekniker för kommunikation och text utvecklas. Människor läser med ögonen och med öronen. Litteratur och texter produceras i en mängd olika format, fysiskt och digitalt. Att läsa korta texter på sociala medier med behållning är delvis något annat än att läsa långa texter, till exempel en roman. En människa kan vara avancerad läsare inom ett område, men i princip nybörjare inom ett annat.

Folkbiblioteken har ett särskilt uppdrag i bibliotekslagen att främja läsning och tillgången till litteratur. Särskilt viktigt är uppdraget kopplat till barn och unga. De nationella målen för

litteratur och läsfrämjande säger att alla i Sverige oavsett bakgrund och med utgångspunkt i vars och ens förutsättningar ska ges möjlighet att utveckla en god läsförmåga och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet.²

Samtidigt finns flera andra aktörer som arbetar för att främja läskunnighet och intresset för läsning, delvis utifrån andra förutsättningar. Samarbete med dessa aktörer stärker möjligheterna att öka intresset för och kunskaperna om litteratur och läsning.

En förutsättning för att vilja läsa är att kunna läsa. Det uppdraget ligger på skolan. Här kan folkbiblioteken fungera som ett komplement med sin kompetens kring litteratur och förmedling för olika målgrupper. Folkbiblioteken har dessutom hjälpmedel för den som av olika skäl inte kan läsa skriven text, till exempel talböcker i olika format.

Skolbiblioteken är en viktig del i skolans kompensatoriska uppdrag, särskilt för språk- och lässvaga grupper. Folkbiblioteksresurser kan ingå som en del i det som utgör en skolas samlade skolbiblioteksresurs. En förutsättning för det är att skolan och folkbiblioteket har en överenskommelse och ett ekonomiskt avtal som reglerar användningen av folkbibliotek.

Enligt förordningen om läroplan för gymnasiet är det skolans ansvar att elever efter genomförd utbildning ska kunna söka sig till saklitteratur, skönlitteratur och övrigt kulturutbud som en källa till kunskap, självinsikt och glädje. Skolbiblioteket kan stimulera och inspirera eleverna och personalen till läsning genom utställningar, bokprat i grupper, litteraturlistor och anpassade bokpaket för olika arbetsområden.

---

² Läs för livet. Regeringens proposition 2013/14:3

Inriktning för läsfrämjande

- Bibliotek Uppsala arbetar för att göra läsningen inspirerande för fler, med fokus på innehållet.
- Bibliotek Uppsala arbetar läsfrämjande med alla sorters texter oavsett format. Den enskilde läsaren med sina olika behov, intressen och förutsättningar står i centrum.
- Bibliotek Uppsala erbjuder rika möjligheter till aktiviteter som sätter litteratur och annan text i sammanhang.
- Bibliotek Uppsala kompletterar förskolans och skolans viktiga uppdrag att lära barn och unga att läsa. Fokus ligger dels på de allra minsta barnen och på barn och unga på fritid, dels på att utveckla samarbete med förskola och skola.
- Bibliotek Uppsala arbetar för att utjämna skillnader i läsvanor mellan könen.
- Skolbiblioteket är anpassat till elevernas individuella behov, bland annat genom att erbjuda litteratur utifrån deras olika behov och förutsättningar.

1.3 Lärande och Kunskapsförmedling

Biblioteken ska inte bara förmedla information utan också ge förutsättningar till lärande.

Bibliotekslagen säger att de offentligt finansierade biblioteken ska

- bidra till individens lärande och kunskap
- främja intresset för bland annat bildning, utbildning och forskning
- öka kunskaperna om hur informationsteknik kan användas som ett redskap för lärande.

Att erövra ett språk, i tal och i skrift, är grundläggande för allt vidare lärande. Det formella ansvaret för språk- och läsutveckling ligger på skolan. Men även folkbiblioteken behöver utveckla metoder för att möta människor med olika djup i sin läsning – små barn, vuxna analfabeter, nybörjarläsare och avancerade läsare.

Biblioteket stödjer och uppmuntrar människor att investera i kunskap och stärker på det sättet både enskilda människors och samhällets utveckling. För att vara delaktig fullt ut i samhället och för att kunna följa och förstå den utveckling som sker inom forskning och vetande räcker det inte att ha ämneskunskaper. Man behöver dessutom vara digitalt kompetent, kunna greppa sammanhang och ha faktisk tillgång till relevant teknisk utrustning.

Utmaningarna är särskilt stora för personer med funktionsnedsättning, med bristande språkkunskaper eller med kort utbildning. Men det är också en generell utmaning för alla människor, eftersom digitaliseringen i många delar påverkar grundläggande uppfattningar om vad kunskap är. Om bildning tidigare var ett mer självklart begrepp, så är det i dag komplext och en i hög grad levande och ständigt pågående process.

Folkbiblioteken har sina rötter i folkbildningen och är inte del av den formella utbildningen. Uppdraget är istället att komplettera formell utbildning och att möjliggöra för människor att av egen kraft stärka, fördjupa och komplettera det lärande som sker inom förskola, skola, vuxenutbildning och högskola.

Skolbiblioteken har en central roll i skolans pedagogiska uppdrag och är en integrerad del av utbildningsprocessen. Skolbiblioteket stärker undervisningen inom bland annat områdena läsfrämjande, informationssökning och källkritik. Eleverna erbjuds individuellt anpassade källor som komplement till kurslitteraturen. Personal i skolbibliotek ger stöd kring källhantering och sökstrategier i både tryckta och webbaserade källor.

Enligt förordningen om läroplan för gymnasiet är det skolans ansvar att elever efter genomförd utbildning kan använda bok- och bibliotekskunskap och modern teknik som ett verktyg för kunskapssökande, kommunikation, skapande och lärande. Det är inte bara grundläggande för att klara dagens vardagsliv, men också en förutsättning för att klara högskolestudier.

Inriktning för lärande och kunskapsförmedling

- Bibliotek Uppsala kompletterar formell utbildning och lägger särskilt fokus på individers och grupperns eget kunskapssökande.
- Respektive huvudman inom grund- och gymnasieskolan ansvarar för biblioteksservice. Bibliotek Uppsala samarbetar med utbildningsanordnare oavsett huvudman, men kompenserar inte för de resurser som eventuellt inte finns inom skolan.

- Bibliotek Uppsala samarbetar med skol- och universitetsbibliotek för att bidra till en utveckling i människors biblioteksanvändning kopplat till lärande.
- Bibliotek Uppsala utvecklar digital kompetens inklusive MIK (medie- och informationskunnighet) är en del av det livslånga lärandet.
- Skolbiblioteken stödjer och stärker skolans utbildningsmål i samarbete med elever, pedagoger, skolledare och föräldrar för att uppnå skolans mål.
- Skolbiblioteken erbjuder eleverna möjligheter att skapa och använda information som en väg till kunskap, förståelse och fantasi.
- Skolbiblioteken ger eleverna insikt och förståelse för hur man värderar och använder information i samhället, oavsett format och kommunikationssätt

2. Bibliotekets olika platser

2.1 Det fysiska biblioteket

Det fysiska biblioteket avser

- biblioteksrummet och hur det används
- den övergripande folkbiblioteksstrukturen, det vill säga var i kommunen som bibliotek finns idag och i framtiden.

Fysiska bibliotek kan vara mobila eller stationära. I Unesco:s folkbiblioteksmanifest beskrivs folkbiblioteken som lokala kunskapscentra³. Folkbibliotek är offentliga rum för möten mellan människor och medier och platser där information, tankar och åsikter kan delas och fördjupas. Biblioteksrummet är en slags tredje plats, en plats mellan hemmet och skolan eller arbetet, en offentlig plats i skärningspunkten mellan det privata och det gemensamma.

Fysiska bibliotek i förändring

När samhället utvecklas förändras också användningen av det fysiska biblioteket. Biblioteken konkurrerar med allt fler aktörer och företeelser, inte minst om människors tid. Det betyder att det fysiska biblioteket måste vara attraktivt, angeläget och inbjudande för att människor ska välja att gå dit.

Teknik och digitala tjänster är en bärande del i de fysiska biblioteken. När tekniken utvecklas förväntar sig många användare att biblioteken ligger i framkant. Det ställer krav på biblioteken att snabbt ställa om till – och introducera tekniska lösningar som underlättar informationssökning, läsning och lärande.

Folkbibliotekets medier är kärnan i verksamheten, men uppdraget är större än så. Med utgångspunkt i olika texter ska biblioteksrummet bidra till fri åsiktsbildning och till att öka intresset för bildning, upplysning, utbildning, forskning samt kulturell verksamhet i övrigt.

Folkbibliotek ska vara tillgängliga och bör därför ligga där människor naturligt rör sig som en del av vardagen. Andra faktorer som gör biblioteket mer tillgängligt är generösa och anpassade öppettider. Behoven ser olika ut, till exempel är små barn ofta beroende av att komma på förmiddagar, medan yrkesarbetande eller studerande vuxna efterfrågar bibliotek som är öppna på kvällar och helger. Behoven förändras också över tid. Därför behöver

biblioteken regelbundet analysera och förändra sina öppettider.

Platsen stärks ytterligare av en rumslig utformning som möjliggör olika aktiviteter, som stimulerar till samtal och dialog och som samtidigt kan uppfylla människors behov av tystnad. Bibliotekets utformning präglas både av igenkänning för trogna användare samtidigt som det aktivt välkomnar dem som är nya på biblioteket.

Biblioteket som plats står genom sitt uppdrag fritt i relation till religion, politik och ekonomi. Därför kan bibliotek fungera som neutrala och välkomnande platser för möten mellan människor oavsett egen övertygelse, i samband med stora och omvälvande händelser lokalt eller i en större omvärld.

Allt fler människor har arbeten och uppdrag som inte är beroende av fysiska platser. För många kan ett öppet och uppkopplat folkbibliotek vara en attraktiv och fungerande plats för arbete under kortare eller längre tid.

Skolbiblioteken och deras fysiska plats anordnas på olika sätt beroende på de lokala förhållandena vid varje skola. En liten skola i glesbygd eller en skola med få elever kan ha helt andra förutsättningar och behov av lösningar än en större skola. Därför ska organisationen av skolbibliotekets verksamhet vara flexibel. Eleverna ska ha tillgång till ett skolbibliotek i den egna skolenhetens lokaler eller på rimligt avstånd från skolan som gör det möjligt att kontinuerligt använda biblioteket. I de fall då skolbiblioteket delar lokaler eller resurser med ett folkbibliotek, bör skolbibliotekets särskilda behov beaktas och tillgodoses.

Utveckling och förändring är viktiga ledord i ambitionen att höja skolresultaten. Det kräver en helhetssyn på skolbibliotekets roll och funktion i skolan. Enligt Lgr11 är det rektorns ansvar att skolans arbetsmiljö utformas så att eleverna får tillgång till handledning, läromedel av god kvalitet och annat stöd för att själva kunna söka och utveckla kunskaper, till exempel bibliotek, datorer och andra hjälpmedel. Den digitala kompetensen inom skolan fokuserar särskilt på medie- och informationskunnighet.

Skolbiblioteket kan finnas på flera ställen där eleverna sitter och studerar på raster, håltimmar och eftermiddagar. Koncentrerade elever kan sitta och läsa för sig själva, engagerade elever kan resonera i grupparbeten och elever kan sitta vid datorer och arbeta. Många har svårt att få ro att studera hemma och om det finns en dator så kan den delas mellan syskon.

---

³ Se till exempel <http://www.unesco.se/?infomat=folkbiblioteksmanifestet-skolbiblioteksmanifestet>

Inriktning för det fysiska biblioteket

- Bibliotek Uppsala anpassar och utformar sina bibliotek utifrån användarnas behov.
- Med utgångspunkt i uppdraget att främja läsande och lärande utformas aktiviteter i det fysiska rummet. Kreativitet, mångfald, eget skapande och aktiv delaktighet uppmuntras.
- Bibliotek Uppsala har ambitionen att kunna möta olika människor med skiftande behov parallellt och sida vid sida i samma lokal. Biblioteken är tillgängliga för människor med fysisk eller kognitiv funktionsnedsättning. Prioriteringen av barn och unga är synlig i biblioteksrummet. Barn får ta plats och Bibliotek Uppsala främjar möjligheten till lärande lek som ett sätt för barn att uttrycka sig och att utvecklas.

- Bibliotek Uppsala har mod och kraft att tidigt implementera och testa ny teknik och smarta tjänster.
- De fysiska bibliotekens roll i lokalsamhället vidareutvecklas genom metodutveckling, profilering och nya samarbetsformer.
- Meröppet – det vill säga ett system som via bibliotekskortet ger människor tillgång till bibliotekslokalen, medier och teknik även på tider då biblioteket inte är bemannat – införs på folkbibliotek där det är möjligt. Den mobila verksamheten – i första hand biblioteksbussar – kompletterar och samspelar med de fysiska folkbiblioteken. Det digitala biblioteket är på samma sätt både ett komplement och i vissa delar ett fullgott alternativ till fysiska bibliotek.
- Vid nyetablering av bibliotek ska följande eftersträvas:
  - Ett läge som innebär att biblioteket finns där människor naturligt rör sig och där olika generationer och grupper av människor möts.
  - Lokaler som är flexibla och som möjliggör att biblioteket kan utvecklas och förändras i takt med att lokala behov skiftar.
  - Generösa öppettider utifrån användarnas behov.
  - Samverkan och samlokalisering med andra verksamheter där det är möjligt.
  - Lokalerna ska utformas så att det alltid finns möjlighet att införa meröppet.

2.2 Det digitala biblioteket

Det digitala biblioteket avser:

- digitala tjänster och medier, både på webben och i det fysiska biblioteket.
- det betydligt större uppdraget att sortera i, och hantera, information i digital form.

Det digitala biblioteket har i grunden samma uppdrag och samma mål som de fysiska biblioteken. Många människor står fortfarande helt eller delvis utanför det digitala samhället. Biblioteken har därför också ett viktigt uppdrag i att bidra till att den digitala inkluderingen ökar.

Även skolbiblioteket är en del av det digitala biblioteket. Forskning har visat på bibliotekets viktiga roll att tillhandahålla teknisk infrastruktur och att erbjuda undervisning i användning av informationsteknik.

Av de stora förändringarna i världen är det digitaliseringen som vid sidan av migration/integration har den absolut största påverkan på bibliotekens verksamhet. Digitaliseringen går snabbt och det finns frågor kopplat till information och distribution att särskilt bevaka och förhålla sig kritiskt till. Men det finns också stora möjligheter, inte minst tillgänglighet till information och en demokratisering av det offentliga samtalet.

Den nya informationsbristen

Förutsättningen för ett demokratiskt samhälle är att människor har möjligheter, intresse och kunskap för att bilda sig, bredda sin världsbild och ompröva sina uppfattningar. Folkbiblioteken växte fram i det sena 1800-talet som ett svar på den informationsbrist som många människor levde med. Då drabbades samhällets resurssvaga, till exempel på grund av bristande läskunskaper och dyra böcker. Sedan dess är tillgången till information jämnare: böcker och andra texter är mer lättåtkomliga, inte minst på nätet.

Biblioteken ger den som vet vad hen söker tillgång till i princip vilket material som helst. Det finns dock tecken som pekar mot att vi går från en form av informationsbrist mot en annan. Även den här gången drabbas de som på olika sätt är resurssvaga. Vi har idag tillgång till i princip vilket material som helst. Många gånger är problemet att navigera och hitta i ett överflöd av information. Ett annat problem är tendenser till inlåsnings effekter. Såväl upphovsrättslagstiftning som kommersiella begränsningar gör att en hel del digitalt material inte går att dela.

Digitalisering öppnar dörrar

Bibliotekens digitala tjänster förenklar och effektiviserar. Det går snabbt att låna en e-bok, reservera en fysisk bok, låna om eller att ta reda på vilka aktiviteter som är aktuella på ett fysiskt bibliotek. Användarnas krav på snabb och enkel service ökar kontinuerligt och de digitala tjänsterna måste som regel utvecklas och förbättras i samma takt för att kundnöjdheten ska bestå.

Olika personer som söker på nätet får olika information om aktuella frågor, eftersom sökresultat och nyhetsflöden anpassas efter tidigare sökningar. Effekten av det kan vara en begränsad tillgång till information som mest bekräftar det man redan visste eller tyckte. Här kan sökningar på bibliotekets publika datorer vara ett sätt att motverka begränsade sökresultat: eftersom många personer använder samma dator blir sökresultaten mer generella.

Digitaliseringen föder också nya behov och nya möjligheter för läsning, samtal och dialog. Ett exempel är möjligheter till olika former av interaktion kopplat till läsning av i första hand skönlitteratur. Parallellt med digitala bokcirklar, bokbloggar och liknande finns en påtaglig önskan att träffas fysiskt och prata ”på riktigt” om viktiga frågor.

Det finns tendenser mot att det som digitaliseras minskar i värde, medan det som inte kan digitaliseras ökar i värde. Till det senare hör fysiska platser, mänskliga möten men också kvalificerad, individuell handledning av olika slag, till exempel referenssamtal med kvalificerade medarbetare på ett bibliotek. Bibliotekets värde ligger i stor utsträckning i medarbetarnas kompetens och förmåga att arbeta med förmedling av litteratur och information.

Inriktning för det digitala biblioteket

- Bibliotek Uppsala arbetar för att motverka att ny informationsbrist uppstår. Det sker genom att digitalt material och tjänster görs fritt tillgängligt i så stor utsträckning som möjligt. Det sker också genom handledning för att öka och bredda den digitala kompetensen och därmed minska det digitala utanförskapet.
- Bibliotek Uppsala motverkar inlåsnings och begränsade perspektiv genom att erbjuda ett brett och tillgängligt utbud av information. Bibliotek Uppsala sätter frågor i sammanhang med hjälp av programverksamhet, exponering och handledning.
- Bibliotek Uppsala utvecklar det digitala biblioteket i samspel med det fysiska och med fokus på enkel och snabb logistik. Den digitala biblioteksanvändaren ska också få tillgång till bibliotekets kompetens.
- Bibliotekets närvaro i relevanta sociala medier är en del av det digitala biblioteket.
- Skolbiblioteket är stöd för ökad kunskap om användning av internet, databaser och medier.

- Skolbiblioteket tillhandahåller digitala informationsresurser som speglar läroplanen men också elevernas intressen och kultur.

2.3 Det uppsökande biblioteket

Förutom fysiska och digitala bibliotek kan man möta biblioteket på andra platser, till exempel på arbetsplatsen eller i skolan, på fritidsgården eller i samband med ett föreningsmöte. Den mobila biblioteksverksamheten är *ett* redskap för att nå ut till människor där de befinner sig. Folkbibliotekets uppdrag är att vara till för alla och det uppsökande biblioteket ger fler möjlighet att ta del av bibliotekets fysiska och digitala utbud. Det främjar det frivilliga lärandet och läsandet även utanför bibliotekets lokaler.

Det uppsökande arbetet ger särskilda möjligheter att nå ut till prioriterade grupper och till dem som av olika skäl står långt från litteraturen och läsningen och som kanske tror att biblioteket är till för någon annan, men inte för dem.

Inriktning för det uppsökande biblioteket

- Bibliotek Uppsala arbetar uppsökande digitalt, mobilt och fysiskt med etablerade metoder som till exempel *Boken kommer* till den som inte själv har möjlighet att komma till biblioteket, men också genom att utveckla nya metoder. Det uppsökande arbetet kan ofta innebära tillfälliga aktiviteter, men arbetet har alltid ett tydligt syfte och präglas av långsiktighet och stabilitet.
- Bibliotek Uppsala samarbetar med föreningar och andra för att nå ut till strategiskt utvalda grupper. Det kan till exempel handla om föräldrar med små barn på BVC, om unga på fritidsgårdar, om arbetsplatser eller om asylsökande på särskilda boenden.
- Bibliotek Uppsala utvecklar och systematiserar arbete i samverkan med förmedlare inom till exempel vård och omsorg, på arbetsplatser och i civilsamhället.
- Bibliotek Uppsala hanterar och balanserar den motsättning som delvis finns mellan det uppsökande arbetet och uppdraget att hålla de fysiska biblioteken öppna. Biblioteken har hög grad av självbetjäning för dem som klarar sig själva

3. Biblioteket och omvärlden

3.1 Bibliotek för alla

Bibliotekslagen säger att folkbiblioteksverksamhet ska finnas till för alla, men att särskild uppmärksamhet ska ägnas åt vissa grupper. De grupper som folkbiblioteken ska prioritera är:

- barn och unga
- personer med funktionsnedsättning
- nationella minoriteter
- människor med annat modersmål än svenska.

Folkbiblioteken är en plats där alla kan mötas – människor med olika erfarenheter och uttryck och med olika och skiftande behov av service, stöd, tillgänglighet och utrymme. Biblioteken

är trygga och lugna platser för läsning, reflektion, utbyte av tankar och samtal. Människors vilja och förmåga att samarbeta och att visa varandra hänsyn är det som i grunden gör att biblioteken kan fungera som öppna och tillgängliga platser.

Skolbiblioteken är till för alla på skolan, oavsett ålder, etnisk tillhörighet, kön, religion, nationalitet, språk, befattning eller social status. Särskilt anpassade tjänster och material ska erbjudas de personer som inte kan utnyttja det ordinarie utbudet. Elever med annat modersmål än svenska och barn och elever i behov av särskilt stöd behöver särskilt utformad litteratur; till exempel anpassat enkelt språk, extra stor text eller blindskrift. Skolbiblioteket ger tillgång till tekniska hjälpmedel för att eleverna ska kunna ta del av den information som finns.

Inriktning för Bibliotek för alla

- Medarbetare inom Bibliotek Uppsala och på skolbiblioteken har hög och relevant kompetens för att möta användarna likvärdigt och med utgångspunkt i var och ens behov.
- Bibliotek Uppsala uppmuntrar och underlättar för användarna att vara delaktiga i verksamheten och till eget skapande genom skrivande och andra uttryck kopplade till information, läsning, berättande och lärande.
- Bibliotekets medier och aktiviteter speglar de prioriterade gruppernas behov och säkerställer att de får den särskilda uppmärksamhet som de har rätt till. Bland minoritetsspråken ägnas finskan särskild uppmärksamhet eftersom Uppsala är finskt förvaltningsområde.
- Bibliotek Uppsala bidrar till ett meningsfullt liv för äldre genom varierad, öppen och tillgänglig verksamhet på biblioteken och genom goda möjligheter för dem som inte själva kan komma fysiskt till ett bibliotek.
- Bibliotek Uppsala och skolbiblioteken når ut. De som bor och vistas på landsbygden har likvärdig tillgång till biblioteket som de som bor och vistas i kommunens mer tätbefolkade delar.
- Bibliotek Uppsala har kunskap om sina användare och om dem som ännu inte använder biblioteken. Kunskapen används för att utveckla en verksamhet som kan nå fler.
- Bibliotek Uppsala har medarbetare med en samlad kompetens att både förstå och möta de mångsidiga, mångkulturella och mångspråkiga behoven hos människor som bor och vistas i Uppsala.
- Bibliotek Uppsala sätter ramar för användningen av lokaler och medier. Syftet är att alla ska kunna använda biblioteket och att ingen väsentligt och avsiktligt ska minska andra människors tillgång.
- Skolbiblioteken erbjuder anpassade tjänster och material till elever som inte kan utnyttja det ordinarie utbudet.
- Skolbiblioteken erbjuder elever med annat modersmål än svenska särskilt anpassad litteratur.
- Skolbiblioteken ger tillgång till tekniska hjälpmedel för att eleverna ska kunna ta del av den information som finns.

3.2 Kommunikation: Det synliga biblioteket som spelar roll

Folkbibliotek är till för alla, men alla använder det inte av olika skäl. Bibliotekets kommunikation och marknadsföring har därför sitt primära fokus på att nå fler.

Människor väljer själva om och hur de vill använda biblioteket. Men olika dialoger med medborgare visar att många väljer bort biblioteket därför att de har en bild av verksamheten som inte är helt uppdaterad. Det är väl känt för de allra flesta att bibliotek lånar ut böcker. Däremot är det mindre känt att biblioteken till exempel har en rik programverksamhet, ger stöd till människor som vill lära sig mer om digitala tjänster och att biblioteket erbjuder olika typer av medier och tjänster för språkträning både på svenska och på andra språk. Kvaliteten på den basservice som många förknippar med bibliotek ska behållas och kontinuerligt utvecklas. Samtidigt behöver vi kommunicera den betydligt bredare verksamheten eller möjligheten för människor att påverka hur biblioteket arbetar.

I ett samhällsperspektiv kan bibliotekets roll som stöd för människors personliga och professionella utveckling bli tydligare. Folkbiblioteken är ofta en plats som människor söker sig till om de till exempel är nya i Sverige och vill lära sig mer om språk och samhälle, för att använda publika datorer och medier av olika slag för att hålla kontakt med hemlandet, om man har svårt att förstå hur ett ansökningsförfarande går till eller hur digitala tjänster kan användas. Kännedom om detta behöver spridas för att biblioteken ännu bättre ska kunna användas strategiskt och som ett redskap för utveckling både på ett individuellt och på ett samhällsenligt plan.

I undersökningar som försöker mäta värdet av bibliotek visar det sig ofta att människor skattar bibliotek högt. Många säger sig vara beredda att betala mer för att bibliotek ska finnas än vad man faktiskt gör via skatten. Det behöver inte betyda att man själv använder bibliotek – biblioteket är till nytta för någon annan eller för samhället som helhet.⁴ Det går att tolka resultatet som att biblioteket för väldigt många människor har ett värde som inte är kopplat till rena egenintressen. Människor vill helt enkelt leva i ett samhälle som har bibliotek och där informationen är fritt tillgänglig och inte satt under censur.

---

⁴ Kåring, Anna, Bibliotekets förtjänst. En forskningsöversikt om den samhällsekonomiska nyttan av bibliotek (Stockholm 2007)

Inriktning för kommunikation

- Bibliotek Uppsala arbetar aktivt med kommunikation och marknadsföring för att:
  - Nå fler personer med information om det samtida biblioteket
  - Nå dem som redan är aktiva användare med information om aktiviteter och annat.
  - Stärka bibliotekens synlighet och strategiska position som samhällsinstitution.
- Bibliotek Uppsala vet att de flesta människor inte har kunskap om allt som biblioteket kan erbjuda och som kan vara relevant i deras vardag. Det gäller både användare och icke-användare. Att kommunicera ”bibliotekets okända sidor” är därför prioriterat.
- Bibliotek Uppsala är medvetet om det värde som många människor tillmäter tillgången till bibliotek även om man själv inte är aktiv användare. En del i bibliotekets kommunikation handlar om bibliotek som en del av en demokratisk infrastruktur.
- Skolbibliotekens informationsverksamhet synliggör faktiska produkter och tjänster som uppfyller de önskemål och behov som finns hos skolans elever och pedagoger.

3.3 Samarbete och samverkan för starkare bibliotek

Folkbibliotek handlar till stor del om samarbete. Bredden i uppdrag och verksamhet gör att ett bibliotek behöver ha en god omvärldskunskap samt nätverk och samarbeten med många aktörer.

En väsentlig del i biblioteketens verksamhet är att vara ett komplement till andra verksamheter: En elev i skolan kan vilja fördjupa sina kunskaper inom ett område, en arbetsökande kan behöva mer och bredare information om hur samhället fungerar eller om olika yrken än vad Arbetsförmedlingen ger, en asylsökande kan ha behov av att lära sig svenska redan innan eventuellt uppehållstillstånd.

Bibliotekslagen säger att bibliotek och bibliotekshuvudmän inom det allmänna biblioteksväsendet ska samverka för att ge alla tillgång till landets samlade biblioteksresurser. Utöver samverkan med andra bibliotek utvecklas verksamheten genom samarbeten med föreningar, studieförbund och andra delar av civilsamhället och med offentliga och privata aktörer som arbetar med frågor som är väsentliga också för biblioteken, till exempel förlag och andra konst- och samhällsinstitutioner.

Samarbete och samverkan med olika aktörer har flera syften. De är redskap för att nå fler och för att nå människor eller grupper som av olika skäl ännu inte har hittat till biblioteket. Samarbete möjliggör mer verksamhet och därmed ett bättre resursutnyttjande. Samarbete ökar rörligheten och förståelsen för förändringar i samhället. Samarbete kan tillföra kompetens som biblioteket inte själv har. För varje enskilt bibliotek är ett fungerande samarbete med lokalsamhället en förutsättning för att kunna anpassa verksamheten efter verkliga behov i området.

Genom att biblioteket aktivt söker samarbete och har en öppen inställning till initiativ från andra ökar kunskaperna utanför biblioteksorganisationen om hur bibliotek kan vara en samhällsresurs för till exempel läsande, lärande och integration.

Inriktning för samarbete och samverkan

- Bibliotek Uppsalas externa samarbeten syftar till att:
  - Nå fler människor från olika delar av samhället.
  - Erbjuder fler aktiviteter än vad som är möjligt med enbart egna resurser.
  - Utveckla ännu mer angelägen verksamhet.
  - Tillföra biblioteket kompetens och erfarenhet.
  - Stärka det enskilda bibliotekets plats och relevans i lokalsamhället.
- Bibliotek Uppsala är en tydlig samarbetspart med öppenhet för nya perspektiv. I samarbete kan Bibliotek Uppsala bidra med till exempel kompetens, lokaler, marknadsföring eller med en publik.
- Bibliotek Uppsala söker aktivt samarbete. Inom varje verksamhetsområde identifieras möjliga och relevanta samarbetsparter. Fokus ligger på långsiktighet och stabila samarbeten, men det hindrar inte att enstaka samarbeten kan vara tillfälliga och endast avse ett eller ett par arrangemang.
- Bibliotek Uppsala kompletterar ofta andra verksamheter och söker samarbeten när det kan bidra till en högre kvalitet eller måluppfyllelse för alla medverkande.

- Bibliotek Uppsala samverkar med skol- och universitetsbibliotek i kommunen, med länsbiblioteket och med folkbibliotek i länet. Samverkan har användaren i fokus och syftar till att stärka och utveckla den enskildes tillgång till biblioteksservice.
- Folk- och skolbibliotekens samverkan med andra bibliotek, lokalt, regionalt, nationellt och internationellt uppmuntras för att stärka omvärldsbevakning, lärande och verksamhetsutveckling.

3.4 Fokus på barn och unga

Uppdraget att stärka barn och unga i deras språkutveckling är centralt för såväl förskolan och skolan som för folkbiblioteken. Utbildningsförvaltningen ansvarar för utvecklingen av skolbiblioteken. Kulturförvaltningen ansvarar för folkbiblioteksutvecklingen.

Det gemensamma målet är att stärka nyfikenheten hos barn och unga och deras lust att lära. Att erövra sitt språk är grunden för allt lärande. I takt med att språket utvecklas ökar också förmågan att kommunicera, analysera och reflektera. Språket bygger vår kunskap om världen och om oss själva.

En strukturerad och organiserad samverkan mellan de olika verksamheterna syftar både till ökad måluppfyllelse och till att utveckla intresse för läsning, lärande och eget skrivande på fritiden. Samverkan utvecklas med grund i, och respekt för, varje verksamhets uppdrag och särskilda förutsättningar.

Inriktning för Fokus på barn och unga

- Pedagoger inom förskola och skola samarbetar med medarbetare inom Bibliotek Uppsala för att stärka språkutveckling och lärande. Samverkan sker parallellt på lednings- och verksamhetsnivå. En styrgrupp med representanter från de tre verksamheterna ansvarar för strategisk utveckling och uppföljning av samverkan.
- Utbildningsförvaltningen kan genom ekonomiska avtal med Bibliotek Uppsala få tillgång till utökade tjänster som till exempel kompetensutveckling kring nyutgiven litteratur, litteratur för olika målgrupper eller kring kompensatoriska hjälpmedel som talböcker. De avtal som tecknas revideras årligen.
- Inom ramen för samverkan läggs särskilt fokus på att tillgången till litteratur och läsning ska vara jämställd. Eftersom pojkar generellt lånar och läser mindre än flickor, utvecklas metoder för att stärka deras förmåga och vilja att läsa.

4. Uppföljning

Uppföljningen av biblioteksplanen sker som en del av den ordinarie uppföljningen av nämndernas verksamhet. Till de inriktningar som pekas ut i biblioteksplanen ska nämnderna ta fram indikatorer som används i redovisningen.

Bilaga 1. Om biblioteksplanen

Syfte

Syftet med biblioteksplanen är att ge strategisk vägledning för bibliotekens verksamheter. Planen är skriven med fokus på bibliotekens användare och på omvärldsfaktorer som kan komma att påverka bibliotekets verksamhet och utveckling. Ambitionen har varit att ta fram en plan som både pekar framåt och ringar in frågor av betydelse på några års sikt.

Den ska kunna läsas och användas externt för den som vill förstå, använda, ställa krav på eller samarbeta med biblioteken inom Uppsala kommun.

Det här är en plan för både folk- och skolbibliotek. Folk- och skolbibliotek är två skilda verksamheter kopplat till huvudman, uppdrag och målgrupp. Samtidigt finns många beröringspunkter. Biblioteksplanen pekar på områden där samarbete bör utvecklas. Skolbibliotek är liksom bibliotek inom universitet och högskola en del av undervisningen, medan folkbibliotek när det gäller lärande framför allt har fokus på det icke-formella lärandet. Genom samverkan och samarbete kan alla bibliotekstyper bidra till utveckling och progression i människors lärande.

Lagens krav

Enligt Bibliotekslagen (SFS 2013:801) ska alla kommuner ”anta biblioteksplaner för sin verksamhet på biblioteksområdet”. Därför har kommunstyrelsen i augusti 2015 fattat beslut om att ge kulturnämnden i uppdrag att i samverkan med utbildningsnämnden utarbeta en biblioteksplan för Uppsala kommun.

Biblioteksplanen, som är kommunövergripande, ska antas i kommunfullmäktige.

Biblioteksplanen utgår från bibliotekslagen och tar dessutom sin utgångspunkt i:

- Skollagen (SFS 2010:800) som säger att alla elever oavsett skolform ska ha tillgång till skolbibliotek.
- UNESCO:s folk- och skolbiblioteksmanifest.
- FN:s konvention om barnets rättigheter, särskilt artiklarna 12,13 och 17 som berör barnets rätt till information och till åsikts- och yttrandefrihet.
- Agenda 2030 och de globala målen för en hållbar utveckling som bland annat handlar om allas rätt till utbildning och livslångt lärande, om jämställdhet och om social inkludering.
- Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr11.
- Läroplan för gymnasieskolan, SKOLFS 2011:144.

Så har den tagits fram

Arbetet med att ta fram ett förslag till biblioteksplan för Uppsala kommun har skett i bred dialog med olika grupper av användare, med föreningar och studieförbund och med förvaltningar och bolag inom kommunen.

Det har funnits en styrgrupp med ordföranden i kultur- respektive utbildningsnämnden och de två förvaltningarnas direktörer. Inom kulturnämnden har en politisk referensgrupp medverkat i arbetet. Medlemmarna i referensgruppen har medverkat i flera medborgardialoger. En workshop om bibliotek för barn och unga har genomförts med representanter från kultur- och utbildningsnämnderna.

Genom samarbete kring en programserie med Länsbibliotek Uppsala, Uppsala universitetsbibliotek och Sveriges lantbruksuniversitets bibliotek, har Bibliotek Uppsala provat ett nytt sätt för omvärldsbevakning kopplat till biblioteksplanearbete. Serien, ”På spaning efter den tid som kommer”, har fokuserat på frågor som är relevanta för bibliotek av alla slag i ett framtidsperspektiv och som samtidigt har ett stort allmänintresse. Vid fem olika tillfällen diskuterade en panel tillsammans med publiken läsning, lärande, segregation, fri åsiktsbildning och vårt kollektiva minne. Programmen har vänt sig både till medarbetare på de olika biblioteken och till allmänheten. Samarbetet avslutades med en gemensam framtidsplanering för medarbetare från samtliga medverkande bibliotek.